

YÜKSEKÖĞRETİM FİNANSMANI: TÜRKİYE İÇİN MODEL ÖNERİLERİ

HIGHER EDUCATION FINANCING: PROPOSED MODELS FOR TURKEY

Suat TEKER⁽¹⁾, Dilek TEKER⁽²⁾

Okan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

⁽¹⁾suat.teker@okan.edu.tr, ⁽²⁾dilek.teker@okan.edu.tr

ÖZET: Bu çalışma, yükseköğretim hizmeti almak isteyen öğrencilerin eğitim ve yaşam giderlerini karşılamaya yönelik, önerilen finansman modellerini tartışmaktadır. Uzun yıllardır Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde uygulanmakta olan yükseköğretim finansman sistemleri, daha çok sayıda yurttaşının yükseköğrenim görmesini sağlarken, üniversitelerin de daha çok gelir kazanarak araştırma bütçelerini arttırabilmesini ve büyümesini desteklemiş ve sonuçta ekonomik büyümelerinin itici bir gücü haline gelmiştir. Bu çalışmada yükseköğretim sistemimiz için dört farklı finansman modeli önerilmektedir. Önerilen tüm modeller “kazan-kazan” felsefesine dayanarak, kıt kaynakların daha verimli kullanımı için yeni yollar önerirken, üniversitelerimizin daha hızlı ve kaliteli eksenli büyümelerini teşvik etmekte ve sonuçta sürdürülebilir bir ekonomik büyümeye sahip olabilmemiz için temel oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Kredileri; Finansman Modelleri, Yükseköğretim finansmanı

ABSTRACT: This study considers financial models which are proposed to compensate the education and living expenses of the students who want to take higher education services. For a number of years the higher education financing system applied in the United States and England has provided possibility to get high education for a larger number of citizens while greatly supported research budgets of the universities, ultimately become the driving force of their economy. All proposed financing models in this study are based on the philosophy of “win-win”. These models offer ways for a better use of scarce resources, promote a faster and qualified growth of the universities, and in conclusion form a basis for sustainable economic growth.

Keywords: Higher education loans, financing models, higher education financing

JEL Classification: I22; I25; G21

1. Giriş

İyi eğitilmiş insanların gelecekte daha çok gelir kazanma gücüne sahip olduğu konusunda ekonomistler arasında bir görüş birliği oluşmuştur (Oliveria vd, 2009). 1999 yılında Amerika’da yapılan bir araştırmaya göre, orta öğretim eğitimi almış bir kişinin ortalama yıllık geliri, üniversite eğitimi almış birine göre, 3 kat daha düşüktür (Saxton, 2000). Bu oran, Türkiye için 3.5 kat civarındadır (DIE, 2002). Son yıllarda yaşanan küresel ekonomik sorunların temelinde, kamunun yüksek harcamaları ve bu harcamaları ileride sorun yaratacak bir düzeyde borçlanarak yapmasıdır. Dünyadaki pek çok ülkenin hem kamu borçlarını çevirmede zorlanması, hem de kamu harcamalarında kısıntıya gidilmesi yönünde baskılar alması nedeniyle,

yükseköğretim maliyetlerinin kamudan bu hizmeti kullanarak ileride daha çok gelir elde etmesi beklenen bireylere kaydırılması, son yılların en çok tartışılan konularından birisi haline gelmiştir (Chevaillier vd,2008).

Bu çalışma, gelişmiş ülkelerde yükseköğretim gören öğrencilerin eğitim ve yaşam giderleri finansmanı için uygulanmakta olan modelleri inceleyerek, yükseköğretim sistemimiz için finansman modelleri önerilerinde bulunmaktadır. Yükseköğretim finansmanın uzun yıllardır ve yaygın olarak kullanıldığı Amerika ve İngiltere gibi ülkelerde, yükseköğretim almış veya almakta olanların sayısının yüksek olmasının bir nedeni de bu ülkelerde yükseköğretim hizmeti almak isteyenlerin kolaylıkla bunu finanse edebilmesidir.

Yükseköğretim hizmetinin herkes için ücretli olduğu ve hatta yabancı öğrenciler için iki veya üç kat daha pahalı olduğu bu ülkelerde, iyi yapılandırılmış bir finans modeli aracılığı ile hem yükseköğretim hizmeti alabilen kişi sayısı artırılmış, hem popülasyonun daha iyi bir eğitim almış kişilerden oluşması sağlanmıştır. Diğer yandan, bu ülkelerdeki üniversitelerin kendi gelirlerini yaratabilmeleri nedeniyle, daha çok sayıda dünyanın en iyi üniversiteleri arasına girebilmiştir. Böylece, yükseköğretime hizmet veren finans sektörü daha hızlı büyüebilmiş ve hepsinin ortak paydası olarak ta sürekli ve makul seviyede bir ekonomik büyüme yaratılabilmektedir.

Türk bankacılık sektörünün son beş yıldır sağladığı konut kredileri sayesinde kendi evine sahip olanların sayısı hızla artarken, son iki yıldır hızla düşen faiz oranları ile beraber kira öder gibi kredi geri ödemesi yapabilmek mümkün olmuştur. Uzun vadeli ve uygun faizli konut kredilerinin sisteme tanıtılmasıyla birlikte, Türkiye'nin her yerinde imarlı, projeye uygun, çevre ve sosyal ihtiyaçları düşünülmüş, altyapısı tamamlanmış ve yapı denetimi yapılmış olan çok sayıda konut üretimi mümkün olabilmektedir. Konut sektörüne tanıtılan bu finansman modeli yardımıyla, çok sayıda firma konut üretme işine girmiş, konut sektöründe çok sayıda çalışan istihdam edilmiş, bu sektöre girdi sağlayan pek çok işletme kapasite kullanım sınırlarını zorlamaya başlamış ve sonuçta ekonomik büyümeye önemli katkılar sağlamıştır. Diğer yandan, altyapısı bitmiş, sosyal ve çevresel ihtiyaçları sağlanmış ve kendi konutunda oturan daha mutlu insanlar yaratılırken, bu sektöre girdi sağlayan işlerde çalışan pek çok kişinin istihdam edilmesi de sağlanmıştır. Sonuçta, bu sektörde paydaş olan her kurum, her şirket ve her insan kendi hanesine bir şeyleri kazanç olarak yazabilmiştir. Bu bir "kazan-kazan" stratejisidir.

Yükseköğretim sistemimiz için de oluşturulabilecek bir "kazan-kazan" stratejisi ile tüm paydaşlar bu sistemden fayda sağlayabilecektir. Bu çalışmanın ikinci bölümünde, yükseköğretim finansman sistemlerinin en gelişmiş olduğu kabul edilen Amerika ve İngiltere'nin sistemleri incelenmektedir. Üçüncü bölüm, yükseköğretim sistemimiz için dört yeni model önerisinde bulunarak, bu modellerin birbirlerine göre avantaj ve dezavantajlarını tartışmaktadır. Dördüncü bölüm, önerilen modellerden herhangi birisinin uygulanması sonucunda verilecek uzun vadeli ve uygun faizli bir yükseköğrenim kredisinin yıllara yayılan kredi miktarları ve mezun olan öğrencinin geri ödemelerini gösteren bir uygulamayı kapsamaktadır. Sonuç bölümünde ise, önerilen finansman modellerinden herhangi birinin hayata

geçirilmesi sonucunda, yaratılması beklenen faydalar hakkında öngörülerde bulunmaktadır.

2. Yükseköğretim Finansmanı: Amerika ve İngiltere İncelemesi

Amerika uygulamaları incelendiğinde, “Federal Öğrenci Fonu” kapsamında sağlanan eğitim kredileri yapılanmasının yükseköğretim sistemine önemli katkılarda bulunduğu gözlemlenmektedir (Mangan vd.,2010). Söz konusu bu fon, 2010 yılı verilerine göre ön ödemesiz ve kefilsiz olmak üzere yıllık %4.5-6.8 faiz oranı aralığında sabit faizli krediler sağlamaktadır. Maddi durumu elvermeyen başarılı öğrencilerin faiz yükünün bir kısmını devlet tarafından karşılanabilmektedir. Kredi geri ödemeleri, öğrencinin eğitiminin tamamlanmasından sonra başlamaktadır. Bununla birlikte, Amerikan bankalarının sunduğu eğitim kredileri de öğrenciler için önemli bir kaynak olarak kabul edilmekte, ancak daha yüksek bir faiz oranı ve değişken faiz oranı üzerinden geri ödemeler yapılmaktadır. Amerikan bankalarının sağladığı eğitim kredilerinin geri ödemeleri mezuniyet sonrasında başladığı gibi, bazı bankalar öğrencinin mezun olmasından önce de geri ödemeleri talep edebilmektedir.

İngiltere’de de yükseköğretim görmek isteyen, ancak maddi durumu elvermeyen öğrenciler için benzer uygulamalar geliştirilmiştir. Bir devlet kurumu olan “İngiltere Öğrenci Finansman Kurumu” (Student Finance England Service); okul ücreti ve yaşam maliyetleri olmak üzere iki tip kredi imkanı sunmaktadır. Uygulamada kredi geri ödemesi, öğrencinin mezuniyetinden sonra yıllık 15.000 pound ve daha yüksek düzeyde ücretle çalışması durumunda gerçekleşmektedir. Bu düzeyden daha az maaşla işe girenlerden herhangi bir geri ödeme talep edilmemekte, ancak daha yüksek maaşla işe giren öğrenciler ise yıllık 15.000 pound’un üstündeki dilim için aldıkları maaşın her yıl %9’nu geri ödemektedir (Dearden vd.,2009).

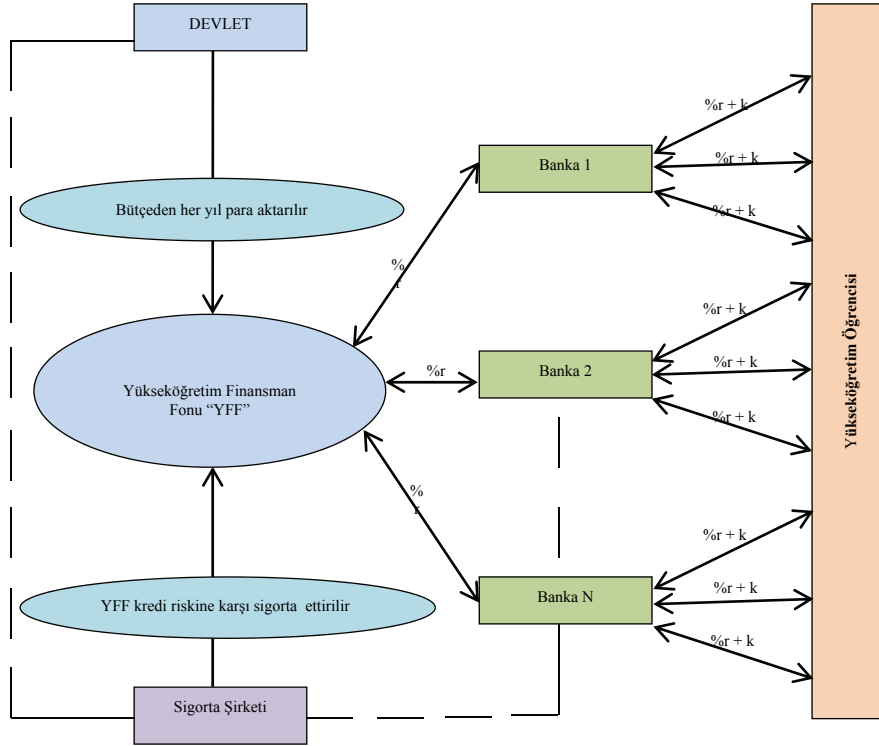
Amerika ve İngiltere’de hem kamusal hem de özel finansman kuruluşları, yükseköğretim almak isteyenleri 10 yıldan 25 yıla varan vadelerde ve düşük faizli yükseköğretim kredileri ile fonlayabilmektedir (Shen vd., 2008). Bu ülkelerde uygulanan finansal sistemler, kredilendirme sürecinin verimli işlenmesini sağlama, kredilendirilen fonları tekrar finansman sistemine kazandırma, geri ödenmeme riskini minimize etme ve devlet gözetimi altında faaliyetlerini sürdürme özelliklerine sahiptirler.

3. Yükseköğretim Sistemimiz İçin Finansman Modeli Önerileri

Bu bölümde yükseköğretim sistemimiz için dört farklı finansman modeli önerisinde bulunmaktadır. Önerilen finansman modelleri kurgulanırken; gerçekten finansmana ihtiyaç duyan bireylerin objektif olarak belirlenebilmesi, ihtiyaç duyulan kredi miktarının ölçülebilmesi, ihtiyaç duyulan kredinin vadesi, kredi faizi, geri ödeme süresi, taksit miktarı, kredi teminatı, vergi muafiyetleri ve indirimleri gibi unsurlar dikkate alınmıştır. Ayrıca, bu modeli kullanacak olan öğrenciler, öğrenci aileleri, devlet, finans sektörü kuruluşları (bankalar, özel finans kurumları, sigorta şirketleri, aracı kurumlar vb) gibi tüm paydaşların, bu sistemden fayda sağlamaları amacı hedeflenmiştir (Teker ve Teker, 2009).

Model 1: Devlet Yükseköğretim Kredilendirme Modeli

Bu modelde, devlet her yıl bütçesine yükseköğretim finansman desteği adı altında koyduğu miktardaki bir parayı, tüm finans kuruluşlarının ortak kullanımında olacak olan “Yükseköğretim Finansman Fonu - YFF”na aktarır. Yükseköğretim faaliyetlerini finanse etme faaliyetine katılmak isteyen tüm finansal kuruluşlar, bu fondan sabit bir faiz üzerinden fon kullanırlar. Finansal kuruluşlar fondan sabit faiz ile kullandıkları fonun üzerine kendi aracılık komisyonlarını ekleyerek, bu kredileri ihtiyaç sahiplerine kullanırlar. İhtiyaç sahiplerinin başvurularının alınması, başvuruların kredi değerliliğinin saptanması, verilen kredilerin takibi, geri ödemelerin tahsili ve YFF’na geri aktarımı, krediyi kullandıran finansal kuruluşun sorumluluğundadır. Verilen kredilerin geri ödenmeme riski, YFF’na aittir. Bu riskten kurtulmak isteyen YFF, yönettiği fonu kredi riskine karşı bir sigorta şirketine sigorta ettirebilir. Sigorta şirketine ödenecek primler, kullanılacak fon maliyetinde çok küçük bir artışa neden olur.

Şekil 1. Devlet Yükseköğretim Kredilendirme Modeli İşleyişi

Şekil 1’de görüldüğü gibi, bu sistemde tüm finansal kuruluşlar aslında kredilendirme sürecine aracılık ederek, komisyon geliri kazanmaktadır. Aracılık hizmeti veren finansal kuruluşlar; ne kadar çok kredi başvurusu alıp, ne kadar hızlı bu başvuruları karara bağlayıp, ne kadar çok kredi kullanırlar, geri ödemeleri tahsil ederek fona

aktarırlarsa ve bu hizmetler için ne kadar düşük bir komisyon talep ederlerse (rekabet avantajı yaratırlarsa), o kadar daha fazla gelir elde etmiş olurlar.

Bu modelde, kredi sistemine parayı koyan ve geri ödenmeme riskini taşıyan devlettir. Ancak, devlet kredi riskini sigorta şirketine devrederek ve bundan doğan maliyeti kredi faizine yansıtarak ve her yıl fona aktaracağı parayı kredi geri dönüşleri başladıktan sonra yıldan yıla azaltarak, bu sistemi bir süre sonra çok az bir destekle kendi kendine işler hale getirebilir. Aracılık görevi yapan finansal kuruluşlar ise, devletin büyük bürokratik maliyetlere katlanarak çok verimli olmayan bir sistem içinde yürütmeye çalıştığı yükseköğretim kredilendirme hizmetini, daha hızlı, daha yaygın, daha düşük maliyetli ve daha verimli hale getirebilir. Bu sistemden kredi kullanmak isteyen öğrenciler ise, gitmek istedikleri üniversite/bölüm/program, üniversite harcı/ücreti, bölge/şehir/kasaba şartlarına ve ihtiyaç duydukları üniversite harcı/ücreti, diğer yaşam giderleri ve süre/vadelere göre kredilendirilebilecektir. Böylece, yükseköğretim kredi desteğine ihtiyaç duyan her öğrenci, evine en yakın bu hizmeti veren bir finansal kuruluşa giderek, gerekli bilgileri alıp, belgeleri doldurduktan sonra, kredisini kullanmaya başlayabilecektir.

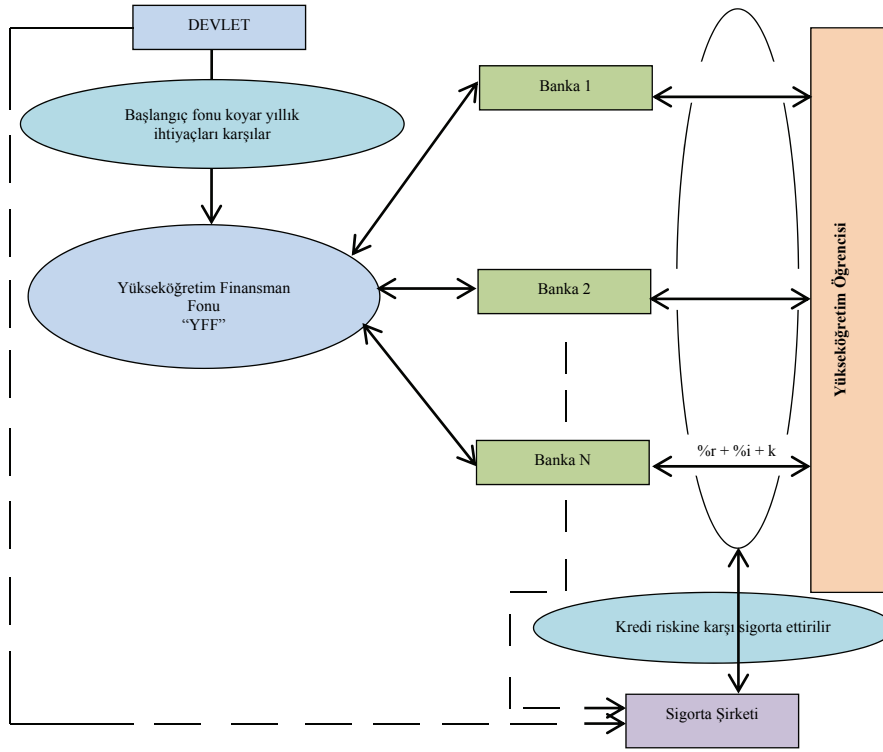
Model 2: Devlet Destekli Yükseköğretim Kredilendirme Modeli

Bu modelde, devlet model 1’de olduğu gibi, her yıl bütçesine yükseköğretim finansman desteği adı altında koyduğu miktardaki bir parayı, tüm finans kuruluşlarının ortak kullanımında olacak olan “Yükseköğretim Finansman Fonu - YFF”na aktarır (Bkz.Şekil 2). Yükseköğretim faaliyetlerini finanse etmek isteyen tüm finansal kuruluşlar, bu fondan sabit bir faiz üzerinden fon kullanırlar. Finansal kuruluşlar fondan sabit faiz ile kullandıkları fonun üzerine kendi faiz marjlarını ve aracılık komisyonlarını ekleyerek, bu kredileri ihtiyaç sahiplerine kullanırlar. İhtiyaç sahiplerinin başvurularının alınması, başvuruların kredi değerliliğinin saptanması, verilen kredilerin takibi, geri ödemelerin tahsili ve tercih edilirse YFF’na geri aktarımı, krediyi kullandıran finansal kuruluşun sorumluluğundadır. Verilen kredilerin geri ödenmeme riski, krediyi kullandıran finansal kuruluşlara aittir. Bu riskten kurtulmak isteyen finansal kuruluşlar, devlet destekli kurulacak bir sigorta şirketine sigorta ettirebilir (binalar için deprem sigortası, bankalardaki mevduatlar için mevduat sigortası gibi). Sigorta şirketine ödenecek primler, finansal kurumların kullandıracakları fon maliyetinde çok küçük bir artışa neden olur. Bu sistemde tüm finansal kuruluşlar aslında hem kredilendirme sürecine aracılık etmekte hem de kredilendirme risklerini üstlenebilmektedir.

Aracılık hizmeti veren finansal kuruluşlar; ne kadar çok kredi başvurusu alıp, ne kadar hızlı bu başvuruları karara bağlayıp, ne kadar çok kredi kullanırlar, geri ödemeleri kesintisiz tahsil edebilirse, bu hizmetler için ne kadar düşük komisyon ve kredi faizi talep ederlerse, o kadar fazla gelir elde etmiş olurlar.

Bu modelde, kredi sistemini başlangıçta fonlayan ve sonraki yıllarda azalan desteklerle fonlamaya devam eden devlettir. Bu sistemde, devlet kredi riskini finansal kuruluşlara devreder ve bir süre sonra sistemi kendi kendine işler hale getirebilir. Aracılık görevi yapan finansal kuruluşlar ise, devletin büyük bürokratik maliyetlere katlanarak çok verimli olmayan bir sistem içinde yürütmeye çalıştığı yükseköğretim kredilendirme hizmetini, daha hızlı, daha yaygın, daha düşük maliyetli ve daha verimli hale getirebilir. Ayrıca, kullandırdıkları kredi geri

dönüşlerini kendi havuzlarında toplayan finansal kuruluşlar, bir süre sonra YFF’undan hiç fon kullanma ihtiyacı duymadan sistemin kendi kendine dönmesini sağlayabilir. Bu sistemden kredi kullanmak isteyen öğrenciler ise, gitmek istedikleri üniversite/bölüm/program, üniversite harcı/ücreti, bölge/şehir/kasaba şartlarına ve ihtiyaç duydukları üniversite harcı/ücreti, diğer yaşam giderleri ve süre/vadelere göre kredilendirilebilecektir. Böylece, yükseköğretim kredi desteğine ihtiyaç duyan her öğrenci, evine en yakın bu hizmeti veren bir finansal kuruluşa giderek, gerekli bilgileri alıp, belgeleri doldurduktan sonra, kredisini kullanmaya başlayabilecektir.

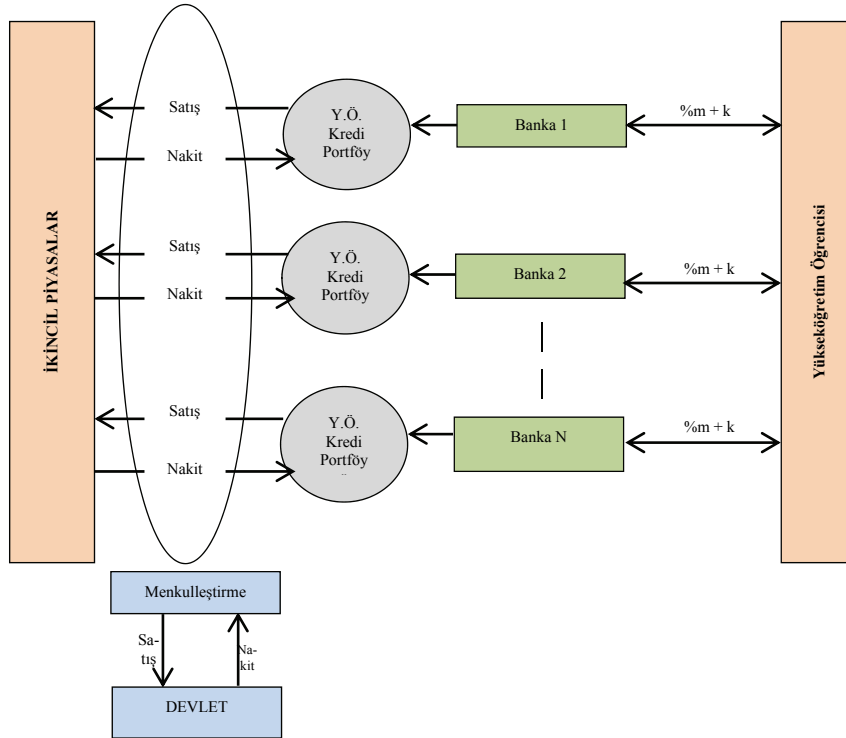

Şekil 2. Devlet Destekli Yükseköğretim Kredilendirme Modeli İşleyişi

Model 3: Menkulleştirme Destekli Yükseköğretim Kredilendirme Modeli

Bu modelde, devletin her yıl bütçesine yükseköğretim finansman desteği adı altında herhangi bir para koymasına gerek yoktur. Finansal kuruluşlar kendi yarattıkları fon kaynakları ile (toplanan mevduatlar, alınan borçlar ve özkaynaklar) ihtiyaç sahiplerine yükseköğretim kredileri sağlarlar. İhtiyaç sahiplerinin başvurularının alınması, başvuruların kredi değerliliğinin saptanması, verilen kredilerin takibi ve geri ödemelerin tahsili, krediyi kullandıran finansal kuruluşun sorumluluğundadır. Verilen kredilerin geri ödenmeme riski, krediyi kullandıran finansal kuruluşlara aittir. Bu riskten kurtulmak isteyen finansal kuruluşlar, devlet destekli kurulacak bir sigorta şirketine sigorta ettirebilir (binalar için deprem sigortası, bankalardaki mevduatlar için mevduat sigortası gibi). Sigorta şirketine ödenecek primler, finansal kurumların kullandıracakları fon maliyetinde çok küçük bir artışa neden olur. Bu

sistemde tüm finansal kuruluşlar aslında hem kredilendirme sürecine aracılık etmekte hem de kredilendirme risklerini üstlenebilmektedir. Şekil 3'te görüleceği gibi bu modelde tüm riskleri üstlenen finansal kuruluşların yükseköğretim kredi portföylerini çevirebilmesi için, bu portföylerinde biriken kredilerini ikincil piyasalarda likidite edebilmesi gerekir. Bu portföylerin likiditasyonu iki şekilde olabilir. İlgili portföyler vadelerine ve risk seviyelerine göre alt gruplara ayrılırlar. Bu alt gruptaki portföyler, diğer finansal kuruluşlara (emeklilik fonları, yatırım fonları, aracı kurumlar vb) paketler halinde satılabilir ve bu alt portföylere dayalı menkul kıymetler üretilerek küçük yatırımcılara satılabilir (menkulleştirme). Bu işlemin sonunda, kredi portföylerini tekrar nakde dönüştüren finansal kuruluşlar, yükseköğretim kredilerini ihtiyaç sahiplerine vermeye devam edebilirler. Ancak, finansal kuruluşların kredi portföylerini ikincil piyasalarda nakde dönüştürmekte zorlanmaları durumunda, sistem tıkanabilir. Bu tıkanıklığı aşmak için, ikincil piyasalarda likidite sağlanamaması durumları için devletin satın alma garantisi vermesi yeterli olacaktır. Bu güven ve devlet gözetimi içinde, finansal kuruluşlar verdikleri yükseköğretim kredilerini kısa sürede nakde çevirebileceklerini bildiklerinden, bu segmente sundukları fon miktarını sürekli arttırmak isteyecektir. Aracılık hizmeti veren finansal kuruluşlar; ne kadar çok kredi başvurusu alıp, ne kadar hızlı bu başvuruları karara bağlayıp, ne kadar çok kredi kullanarak, geri ödemeleri kesintisiz tahsil edebilirse ve bu hizmetler için ne kadar düşük komisyon ve kredi faizi talep ederlerse, o kadar daha fazla gelir elde etmiş olurlar.

Şekil 3. Menkulleştirme Destekli Yükseköğretim Kredilendirme Modeli İşleyişi

Bu modelde, kredi sistemini fonlayan finansal kuruluşlardır. Devlet ise, sadece ikincil piyasaların geçici tıkanması durumunda sistemi fonlayarak, sistemin işlerliğinin devamını sağlamakla yükümlüdür. Bu sistemdeki tüm finansal kuruluşlar, devletin büyük bürokratik maliyetlere katlanarak çok verimli olmayan bir sistem içinde yürütmeye çalıştığı yükseköğretim kredilendirme hizmetini, daha hızlı, daha yaygın, daha düşük maliyetli ve daha verimli hale getirebilir. Ayrıca, finansal kuruluşların kendi fon havuzlarından yükseköğretim kredilerini fonlaması ve oluşan kredi portföylerini ikincil piyasalarda likidite edebilmesi nedeniyle, devletin direk olarak fonlama desteğine ihtiyaç duymamaktadır.

Bu sistemden kredi kullanmak isteyen öğrenciler ise, gitmek istedikleri üniversite/bölüm/program, üniversite harcı/ücreti, bölge/şehir/kasaba şartlarına ve ihtiyaç duydukları üniversite harcı/ücreti, diğer yaşam giderleri ve süre/vadelere göre kredilendirilebilecektir. Böylece, yükseköğretim kredi desteğine ihtiyaç duyan her öğrenci, evine en yakın bu hizmeti veren bir finansal kuruluşa giderek, gerekli bilgileri alıp, belgeleri doldurduktan sonra, kredisini kullanmaya başlayabilecektir.

Üç Modelin Karşılaştırması ve Hibrid Model (Model 4)

Bu çalışmada önerilen her üç modelinde ortak paydası, devlet desteği ve gözetiminin olmasıdır. Birinci modelde, sistemin ilk fonlaması ve sonraki yıllardaki gerekli fonlamalar hep devlet tarafından yapılır. Sistemdeki tüm kredi riski devlete aittir. Finansal kuruluşlar sadece bugün hizmet veren “Kredi ve Yurtlar Kurumu” işlevini daha verimli bir sitem içinde sunmaya çalışmaktadır.

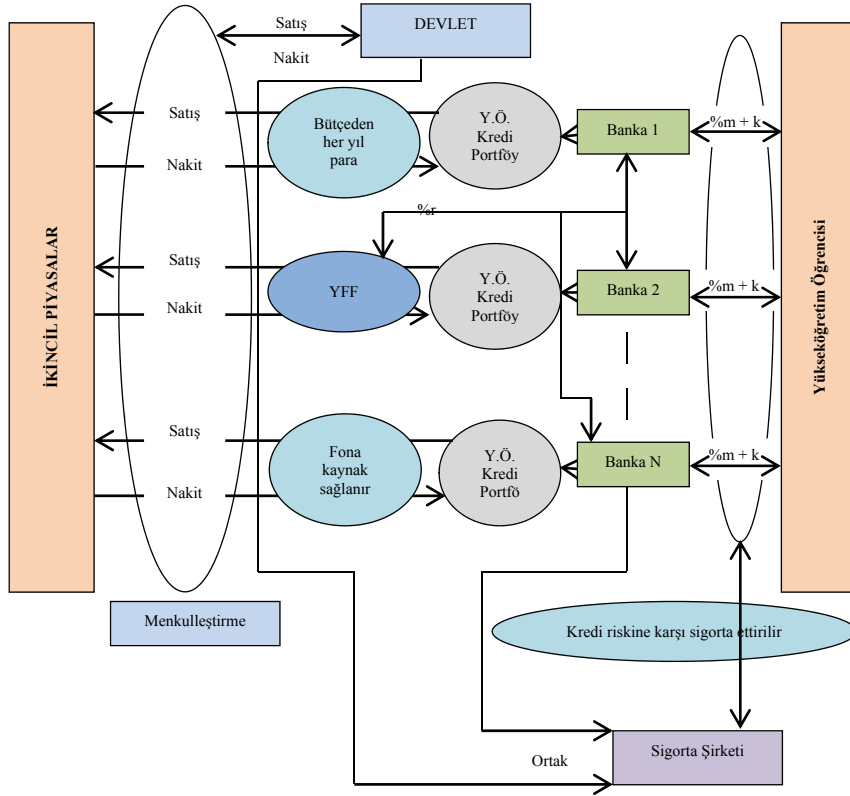
İkinci modelde, devlet sistemin ilk fonlamasını yapmakta ve sonraki yıllarda kredi geri dönüşlerinin başlamasıyla birlikte, fonlama miktarını azaltmaktadır. Burada, tüm kredi riski finansal kuruluşların üzerindedir. YFF’den kullanılan kaynaklar, artık ilgili finansal kuruluşun mülkiyetindedir. Kredi geri dönüşleri, finansal kuruluşun portföyünde birikmekte, finansal kurum isterse bu parayı YFF’na belli bir faiz oranı üzerinden geri verebilmekte, isterse bu parayı yeniden yükseköğretim kredisi olarak kullanabilmektedir. Bu modelde, finansal kuruluşların üstlendiği kredi riskini azaltmak/devretmek için, devlet destekli bir sigorta şirketinin kurulması önerilmektedir. Bu durumda, yükseköğretim kredilendirme faaliyetlerine katılmak finansal kuruluşlar için daha güvenli ve teşvik edici olmaktadır.

Üçüncü model, mümkün olduğu kadar devlet fonlarını sitem dışında tutmaya çalışan bir modeldir. Bu modelde işleyen sisteme, ikincil piyasalarda bir likidite problemi ortaya çıkıncaya kadar devlet müdahalesi veya devlet fonlaması gerekmemektedir.

Yukarıda önerilen üç modelin daha avantajlı yönlerinin bir araya getirilmesiyle birlikte, bir dördüncü finansman modelinden söz edilebilir. Hibrid model olarak tanımlayabileceğimiz bu model, Şekil 4’te sunulmuştur. Bu modelde devletin ve finansal kuruluşların yükseköğretim finansman fonunu (YFF) beraberce finanse etmeleri ve bu havuzdan tüm kredi vermek isteyen finansal kuruluşların kredi riski kendilerine ait olmak üzere fon kullanmaları, kullandıkları kredileri risklere karşı devlet destekli kurulacak bir sigorta şirketine sigorta ettirmeleri, uzun vadede çok büyüyecek olan bu kredi portföylerini rahatça likidite edebilmeleri ve bu portföyleri likidite etmede sorun yaşanması durumunda devletin devreye girmesi olarak düşünülebilir. Böylece, hem devletin direk katkısı daha az olur, hem devlet

gözetiminde piyasa koşullarının işlediği bir sistem oluşturulur, hem de sistemin kendinin finanse eden daha verimli bir yapıya kavuşması sağlanmış olur.

Şekil 4. Hibrid Yükseköğretim Kredilendirme Modeli İşleyişi

Bu çalışmada kurgulanan dört modelin de ortak çıktısı, tüm paydaşların sistemden fayda sağlayabilmeleridir. Devlet, yıldan yıla azalan veya hiç fonlama yapmadan sadece gözetim görevini yaparak, yükseköğretim finansman sistemini kurabilmektedir. Finansal kuruluşlar, gerekli tüm aracılık, fon sağlama ve fonları ihtiyaç sahiplerine aktarma fonksiyonlarını üstlenmekte ve bu faaliyetlerinden önemli bir gelir yaratabilmektedir. Üniversiteler, bu sistemin hayata geçmesi durumunda, daha çok gelir yaratma şansına sahip olabilmekte, araştırmalarına, akademik-idari kadrolarına ve öğrencilerine daha çok kaynak ayırabilmektedir. En önemli paydaş olan öğrenciler ise, ihtiyaç duydukları miktarda, vadede ve şartlarda yükseköğrenimlerini kredilendirerek, kendilerini topluma daha yüksek katma değer yaratabilecek bireyler haline getirebilmektedir. Tüm bu paydaşların ortak çıktısı ise, ülkemizin sosyal kalkınmasına ve ekonomik büyümesi için büyük bir temel oluşturmasıdır.

Tablo 1. Önerilen Modellerin Avantaj ve Dezavantajlarının Karşılaştırılması

Model	Avantajları			Dezavantajları	
	Devlet	Finnansal Kurumlar	Öğrenciler	Devlet	Finansal Kurumlar
Model 1: Devlet Y.öğretim Kredilen dirme		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aracılık görevi yapar. ▪ Komisyon kazanır. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Krediyeye ulaşabilir. ▪ Uzun vadeli ▪ Düşük faizli ▪ Gerekli miktarda ▪ Uygun geri ödeme ▪ uygun yeniden yapılandırma ▪ Kişiyeye özel uygulama ▪ Evine en yakın fin. kur.ile muhatap olma 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Başlangıç fonlaması yapar. ▪ Yıllık fonlamalar yapar. ▪ Kredi riskini taşır. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sistemin direk bir parçası olmaz.
Model 2: Devlet Destekli Y.öğretim Kredilen dirme	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kredi riskini taşımaz 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aracılık görevi yapar. ▪ Komisyon kazanır. ▪ Faiz geliri kazanır. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Krediyeye ulaşabilir. ▪ Uzun vadeli ▪ Düşük faizli ▪ Gerekli miktarda ▪ Uygun geri ödeme ▪ Uygun yeniden yapılandırma ▪ Kişiyeye özel uygulama ▪ Evine en yakın fin kur ile muhatap olma 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Başlangıç fonlaması yapar. ▪ Azalan yıllık fonlamalar yapar. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kredi riskini taşır. ▪ Kısmi fonlama yapar.
Model 3: Menkul leştirme Destekli Y.öğretim Kredilen dirme	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kredi riskini taşımaz 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aracılık görevi yapar. ▪ Komisyon kazanır. ▪ Faiz geliri kazanır. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Krediyeye ulaşabilir. ▪ Uzun vadeli ▪ Düşük faizli ▪ Gerekli miktarda ▪ Uygun geri ödeme ▪ Uygun yeniden yapılandırma ▪ Kişiyeye özel uygulama ▪ Evine en yakın fin kur ile muhatap olma 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Likidite sıkışıklığında devreye girer. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kredi riskini taşır. ▪ Tüm fonlamaları yapar.
Model 4: Hibrid Model	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fonlama finansal kurumlar ile ortak yapılır. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aracılık görevi yapar. ▪ Komisyon kazanır. ▪ Faiz geliri kazanır. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Krediyeye ulaşabilir. ▪ Uzun vadeli ▪ Düşük faizli ▪ Gerekli miktarda ▪ Uygun geri ödeme ▪ Uygun yeniden yapılandırma ▪ Kişiyeye özel uygulama ▪ Evine en yakın fin kur ile muhatap olma 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fonlama devlet ile ortak yapılır. ▪ Kredi riskini taşır.

4. Önerilen Finansman Modelleri için bir Kredilendirme Uygulaması

Bu araştırmada kurgulanan modellerden herhangi birinin uygulanması sonucunda, bu sistemden kredi talep edebilecek bir öğrencinin sistemden ne kadar kredi kullanabileceği, ne kadar aylık faiz ödemek zorunda kalacağı, geri ödeme planının ne kadar vadeye yayılabileceği ve aylık taksitlerinin kaç para olacağı ile ilgili bir çalışma aşağıda sunulmuştur. Önerilen modellerden hangisinin uygulanacağı, krediyeye kullanan öğrenci açısından bir fark yaratmaz. Öğrenci her durumda kendisine en yakın finansal kurum ile muhatap olarak, gerekli başvurusunu yapıp, ilgili belgelerini teslim edecektir. Kullanılacak kredinin nasıl ve hangi kaynaktan fonlanacağı, kimin tarafından kredi riskinin üstlenileceği ve hangi risklerin sigorta ettirileceği konusu, sözkonusu finansman sisteminin nasıl dizayn edileceği ile ilgilidir, kredi kullanan öğrenciyi ilgilendirmez.

Bir finansal kuruluşa başvuru yapan ve üniversiteye gitmek isteyen bir öğrenci, öncelikle bir üniversiteyi kazandığını belgelemelidir. Sonrasında, sözkonusu üniversitenin yıllık harç miktarı, üniversitenin bulunduğu şehirdeki ortalama aylık yaşam gideri miktarı, ailesinin gelir durumu, öğrenciyeye ailesinden gelebilecek katkı miktarı, ihtiyaç duyulan yıllık ve toplam kredi miktarı, bu kredilendirmenin toplam vadesi ve geri ödeme koşullarının belirlenmesi gerekir. Bu kredilendirme işleminde

en önemli teminat, yükseköğretim almak isteyen öğrencinin kendisidir. Başvuru yapan öğrencinin ilköğretim ve lise yıllarındaki davranışları (disiplin cezaları vb) ve başarıları (takdirname, sportif aktiviteler, tiyatro ve organizasyonlar vb), toplumdaki saygın kişilerin bu öğrenci hakkındaki görüşleri (tavsiyeler), öğrencinin yükseköğretim yapma motivasyonu (yüz yüze görüşme ve motivasyon mektubu yazma), kazandığı bölüme olan isteği (nedenlerini açıklayan bir mektup), mezun olması durumunda iş bulma ve aylık kazanç durumu incelenmelidir. Bu bilgilerin hepsi, finansal kurumun yapacağı kredi incelenmesi için, çok önemli kaynaklardır. Yükseköğretime verilecek bu kredinin teminatı, finansal kurumlar açısından kritik bir konudur. Bu modellerin hepsinde, kredi teminatı öğrencinin kendisidir. Öğrencinin eğitimini alıp, aldığı eğitim sayesinde borcunu ödeme kabiliyeti, bu kredilendirme işleminin teminatı olarak kabul edilmelidir. Finansal kurumlar tarafından bir gayrimenkul/menkul teminatı veya bir kefil istenmesi, bu sistemin çok iyi işlememesine neden olabilir. Öğrencinin devam ettiği bölümde aldığı eğitim süresince gösterdiği başarı (not ortalaması, disiplin cezaları, sosyal-sportif aktiviteler, yabancı dil bilgisi, bilgisayar bilgisi, yaz stajları, yarı zamanlı çalışmalar, Erasmus programına katılım vb), verilen kredinin aslında en sağlam teminatıdır. Bu sistemdeki en büyük risk, kredinin herhangi bir sebeple (vefat, okulu bitirememesi, iş bulamama, iş bulup geri ödeme gücünün olmaması vb) geri dönmemesidir. Kredinin geri ödenmemesi riski de önerilen modellerde sigorta ettirilmektedir. Herhangi bir nedenle kredi geri ödemelerinden doğan zararlar, sigorta şirketi tarafından ilgili finansal kurumlara ödenir. Kredi sağlayan finansal kurumlar, kredi kullanan öğrencilerin mezuniyetten son iş bulabilmelerini, yüksek kazanç elde edebilmelerini ve borçlarını geri ödeme motivasyonlarını sağlamak üzere, yüksek not ortalaması ile mezun olanlara, yurt dışı öğrenci değişim programlarına katılanlara, mesleki sertifikasyonları olanlara, İngilizce yeterlilik sertifikası olanlara, ikinci yabancı dil yeterliliğini, bilgisayar ve teknoloji konusunda yetkinliğini belgeleyenlere, geri ödeme dönemlerinde uygulanan faiz oranlarında kademeli indirim uygulayabilir. Böylece, gelecekteki borç yükünü azaltmak isteyen öğrenciler, öğrenimleri boyunca kendilerini daha iyi yetiştirebilmek için daha çok çalışırken, gelecekte daha iyi kazanç sağlayabilecekleri iş bulma imkanlarını da genişletmiş olurlar.

Örneğin, eğitim süresi İngilizce Hazırlık eğitimi dahil 5 yıl olan bir devlet üniversitesini kazanan ve ailesinden hiçbir maddi desteği olmayan bir öğrencinin, yıllık 500 TL öğrenim harcı ödemek zorunda olduğunu ve 9 aylık yaşam giderleri olarak da aylık 500 TL'ye ihtiyaç duyduğunu varsayalım. Bu öğrencinin bir öğrenim yılı için ihtiyaç duyacağı yıllık kredi miktarı toplam 5000 TL'dir. Bu öğrencinin yaz aylarında ailesinin yanında olacağı veya yarı zamanlı işlerde çalışabileceği düşünülerek, yaz ayları için desteğe ihtiyacı olmayacağı varsayılmıştır. Dört yıl süreyle her akademik yılbaşında alınacak olan bu 5000 TL kredi için, bugünlerde geçerli piyasa faizi aylık %1 referans alınarak yapılan ve toplamda 10 yıl vadeli ve mezuniyetten sonraki 5 yıl boyunca aylık taksit ödemeli bu kredinin geri ödeme tablosu aşağıda sunulmuştur. Bu tabloya göre, beş yıl sonra mezun olan bu öğrenci sonraki beş yıl boyunca aylık sabit 791 TL ödeyerek, aldığı yükseköğretim kredisini rahatça geri ödeyebilmektedir. Fakat söz konusu öğrencinin mezuniyetten sonra hemen iş bulamaması veya ilk gelirinin taksit ödemeye yetmemesi durumunda, taksit ödemelerinin ötelenmesi veya taksit miktarlarını yeniden yapılandırılması seçeneklerinin de açık olması gerekir ve bu olasılıkların da yükseköğretim kredi sigortası kapsamında değerlendirilmesi uygundur.

Tablo 2. Bir Yükseköğretim Kredisi – 10 yıl vadeli

Eğitim Süresi	5 Yıl				5 Yıl				5 Yıl				5 Yıl			
Yıllık Kredi	5000				10000				15000				20000			
TopKre Miktarı	25000				50000				75000				100000			
Kredi Vadesi	10 Yıl (120 Ay)				10 Yıl (120 Ay)				10 Yıl (120 Ay)				10 Yıl (120 Ay)			
Aylık Faiz	1%				1%				1%				1%			
KKDF	15%				15%				15%				15%			
BSMV	5%				5%				5%				5%			
Aylık Taksitler	İlk 5 yıl Ödemesiz Vergi Dahil	İlk 5 yıl Ödemesiz Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Az Ödemeli Vergi Dahil	İlk 5 yıl Az Ödemeli Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Ödemesiz Vergi Dahil	İlk 5 yıl Ödemesiz Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Az Ödemeli Vergi Dahil	İlk 5 yıl Az Ödemeli Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Ödemesiz Vergi Dahil	İlk 5 yıl Ödemesiz Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Az Ödemeli Vergi Dahil	İlk 5 yıl Az Ödemeli Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Ödemesiz Vergi Dahil	İlk 5 yıl Ödemesiz Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Az Ödemeli Vergi Dahil	İlk 5 yıl Az Ödemeli Vergiden Muaf
1.Yıl	0	0	150	150	0	0	150	150	0	0	150	150	0	0	150	150
2.Yıl	0	0	200	200	0	0	200	200	0	0	200	200	0	0	200	200
3.Yıl	0	0	250	250	0	0	250	250	0	0	250	250	0	0	250	250
4.Yıl	0	0	300	300	0	0	300	300	0	0	300	300	0	0	300	300
5.Yıl	0	0	350	350	0	0	350	350	0	0	350	350	0	0	350	350
6.Yıl	791	721	274	240	1582	1442	972	879	2374	2163	1943	1518	3165	2885	2735	2486
7.Yıl	791	721	274	240	1582	1442	972	879	2374	2163	1943	1518	3165	2885	2735	2486
8.Yıl	791	721	274	240	1582	1442	972	879	2374	2163	1943	1518	3165	2885	2735	2486
9.Yıl	791	721	274	240	1582	1442	972	879	2374	2163	1943	1518	3165	2885	2735	2486
10.Yıl	791	721	274	240	1582	1442	972	879	2374	2163	1943	1518	3165	2885	2735	2486

Tablo 2’de sunulduğu gibi sözkonusu öğrenci bir vakıf üniversitesine gitmek istiyor ve finansal desteğe ihtiyacı varsa, bu öğrenci beş yıl boyunca yılda 20.000 TL kredi kullanarak eğitimini tamamlayabilir. Bu öğrenci beşinci eğitim yılı sonunda mezun olduktan sonra, gelecek beş yıl boyunca aylık 3165 TL ödeyerek, borcunu kapatabilir. Bu öğrencinin az da olsa bir aile desteği varsa, kredi kullanmaya başladığı tarihten itibaren aylık 150 TL’den başlayan ve sonraki yıllarda 50 TL artarak devam eden geri ödemeler yapması durumunda, bu öğrencinin altıncı yıldan sonra yapacağı aylık geri ödeme taksitleri 2.735 TL’ye düşmektedir. Devletin bu sistem üzerinden sağlanan eğitim kredilerinden KKDF ve BSMV vergilerini almaması durumunda, bu öğrencinin aylık geri ödemeli taksit miktarı 2.486 TL’ye düşmektedir.

Devletin %15 oranındaki KKDF ve %5 oranındaki BSMV vergilerinden sistemi muaf tutması ve ilgili öğrencinin başarı olarak tanımlanan kriterleri sağlayarak mezun olması durumunda, geri ödeme dönemini kapsayan dönem için aylık kredi faizi %0,7’ye düşülebilir. Tablo 3’te 15 yıl vadeli kredi kullanan birinin, ödemesi gereken aylık taksit çizelgesi aşağıda sunulmuştur. Örneğin, bir Devlet Üniversitesi’ne giden bir öğrencinin 5 yıl boyunca her dönem başında 2.500 TL olmak üzere yılda 5.000 TL kredi kullanması durumunda, toplam kullandığı kredi anapara toplamı 25.000 TL olmaktadır. İlk 5 yıl hiç geri ödeme yapmayan ve 6. yılda başlayan ve 120 ay sürecek olan aylık geri ödemelerini yapacak olan bu öğrencinin, aylık 435 TL geri ödemesi gerekecektir. Eğer kullanılan kredi yılda 20.000 TL ve toplamda 100.000 TL anaparayı içeriyorsa, ilk 5 yıl hiçbir geri ödeme yapmayan bu öğrencinin, 6.yılda başlamak üzere aylık 1.740 TL’yi 120 ay boyunca geri ödemesi gerekecektir.

Tablo 3. Bir Yükseköğretim Kredis – 15 yıl vadeli

Eğitim Süresi	5 Yıl		5 Yıl		5 Yıl		5 Yıl	
Yıllık Kredi	5000		10000		15000		20000	
TopKredi Miktarı	25000		50000		75000		100000	
Kredi Vadeli	15 Yıl (180 Ay)		15 Yıl (180 Ay)		15 Yıl (180 Ay)		15 Yıl (180 Ay)	
Aylık Faiz	%1 ve Mezuniyetsonrası %0,7		%1 ve Mezuniyetsonrası %0,7		%1 ve Mezuniyetsonrası %0,7		%1 ve Mezuniyetsonrası %0,7	
KKDF	0%		0%		0%		0%	
BSMV	0%		0%		0%		0%	
Aylık Taksitler	İlk 5 yıl Ödmsiz Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Az Ödemeli Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Ödmsiz Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Az Ödemeli Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Ödmsiz Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Az Ödemeli Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Ödmsiz Vergiden Muaf	İlk 5 yıl Az Ödemeli Vergiden Muaf
1.Yıl	0	150	0	150	0	150	0	150
2.Yıl	0	200	0	200	0	200	0	200
3.Yıl	0	250	0	250	0	250	0	250
4.Yıl	0	300	0	300	0	300	0	300
5.Yıl	0	350	0	350	0	350	0	350
6.Yıl	435	145	870	530	1305	915	1740	1500
7.Yıl	435	145	870	530	1305	915	1740	1500
8.Yıl	435	145	870	530	1305	915	1740	1500
9.Yıl	435	145	870	530	1305	915	1740	1500
10.Yıl	435	145	870	530	1305	915	1740	1500
11.Yıl	435	145	870	530	1305	915	1740	1500
12.Yıl	435	145	870	530	1305	915	1740	1500
13.Yıl	435	145	870	530	1305	915	1740	1500
14.Yıl	435	145	870	530	1305	915	1740	1500
15.Yıl	435	145	870	530	1305	915	1740	1500

5. Sonuç ve Değerlendirmeler

Bu çalışma, yükseköğretim sistemimiz için bir eğitim gideri finansmanı modelleri önerme araştırmasıdır. Yükseköğretim paydaşlarından biri olan üniversiteler, artan öğrenci sayısına orantılı yeteri kadar kaynak sahibi olamamaktan yakınmaktadır. Bir diğer paydaş olan devlet, yükseköğretim gören öğrencilere yeterli miktarda ve ihtiyaçlara uygun kredi sağlayamamaktan muzdardır. En önemli paydaş olan öğrenciler ise, öğrenimlerini finanse edememekten şikayetçidir. Bu nedenle, önerilebilecek ve ileride uygulamaya konabilecek bir yükseköğretim finansman modelinin, tüm paydaşlar için bir “kazan-kazan” stratejisi olması gerekir. Burada önerilen finansman modelleri, tüm paydaşlar için diğerlerinin bir kaybı olmadan önemli faydalar yaratmaktadır. Önerilen modeller öncelikle devletin bu sistemdeki yükünü önemli ölçüde hafifletmektedir. Devleti sürekli fon sağlayıcı bir konumdan alarak, sistemi gözeten ve denetleyen bir konuma sokmaktadır. Türkiye, dünya ölçeği ve özellikle bölge ülkeleri çapında, oldukça iyi sayılabilecek bir finansal sisteme sahiptir. Sahip olduğumuz bu iyi finansal sistemin, mutlaka yükseköğretim sistemine adapte edilebilmesi gerekir. Önerilen yükseköğretim finansman modelleri ile, finansal kuruluşlar kredilendirme ve geri ödeme süreçlerinde önemli bir işlevi yerine getirmekte ve verimlilikte önemli bir katkı yaratmaktadır. Önerilen modeller ile yaratılan en büyük faydalar, öğrenciler hanesine yazılabilmektedir. Mevcut sistemde bir yükseköğretim programını kazansa bile eğitimini finanse edemeyeceği için üniversite eğitimini düşünmeyen pek çok kişi, artık üniversite eğitimini yeni ve rakipsiz bir alternatif olarak görmeye başlayacaktır. Kendi insanının gelecekteki alın

terini ve başarısını en büyük teminat olarak gören bu finansman modellerinin yakın zamanda hayata geçirilebilmesi, sosyal bir refah toplumu olma yolundaki ülkemizin en önemli teminatı olacaktır.

Referanslar

- CHAPMAN, B., LOUNKAEW, K. (2010a). Income contingent student loans for Thailand: Alternatives compared. *Economics of Education Review*, Vol:29, 695-709.
- CHAPMAN, B., LOUNKAEW, K., POLSIRI, P., SARACHITI, R. (2010b). Thailand's Student Loan Fund: Interest rate subsidies and repayment burdens. *Economics of Education Review*, Vol:29, 685-694.
- CHEVAILLIER, T., EICHER, J. (2008). Higher education funding: a decade of changes. *Higher Education in Europe*, 27(1-2),89-99.
- DEARDEN, L., MACHIN S., ANDVIGNOLES, A. (2009). Economics of education research: a review and future prospects. *Oxford Review of Education*, Vol:35 Issue 5, 617-632.
- DİE, (2002). Hanehalkı gelir ve tüketim harcamaları anketi verileri. www.tek.org.tr/dosyalar.
- JIMENEZ, E., PATRINOS, H.A. GEORGE, C. (2003). The Enduring Psacharopoulos Legacy on the economics of education in developing countries. *Economics of Education Review*, Vol: 22, 451-454.
- MANGAN, J., HUGHES, A., SLACK, K. (2010). Student finance, information and decision making. *Higher Education*, Vol. 60, Issue 5, 459-472.
- OLIVERIA, T, PEREIA, P. (2009). Who pays the bill? : study cost and students income in portuguese higher education. *European Journal of Education*, (24)1, 111-121.
- SHEN, H., ZIDERMAN, A. (2008). Student loans repayment and recovery: international comparisons. *Higher Education*, 57 (3), 315-333.
- SAXTON, J. (2000). Investmen in education: private and public returns. Joint Economic Committee US Congress.
- TEKER, S., TEKER, D. (2009). Dünya ile rekabet edebilen ve cazibe merkezi bir üniversite: geleceğin üniversite modeli. Atılım Üniversitesi Kongresi, Ankara.